

Archeologisch bureauonderzoek

Plangebied De Aker
Stadsdeel Nieuw-West
BO 14-125 Amsterdam 2014

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Poldergebied	11
3.3.3 Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder	12
3.3.4 Verstedelijking	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	14
3.4.2 Vindplaatsen	14
3.4.3 Bodemopbouw	16
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	17
4 Archeologische verwachtingskaart	18
5 Archeologische beleidskaart	20
Conclusie	22
Bronnen	23
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema Archeologie BMA	24

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Nieuw-West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied De Aker, stadsdeel Nieuw-West. Het plangebied wordt begrenst door de Ookmeerweg, Bonhoeffersingel, Baden Powellweg en Slotervaart, en omvat vrijwel het gehele Amsterdamse deel van de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 18) worden zeven zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt twee zones (p. 20). Hiervoor is gespecificeerd of en in welke mate archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Stadsdeel Nieuw-West heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied De Aker, stadsdeel Nieuw-West.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

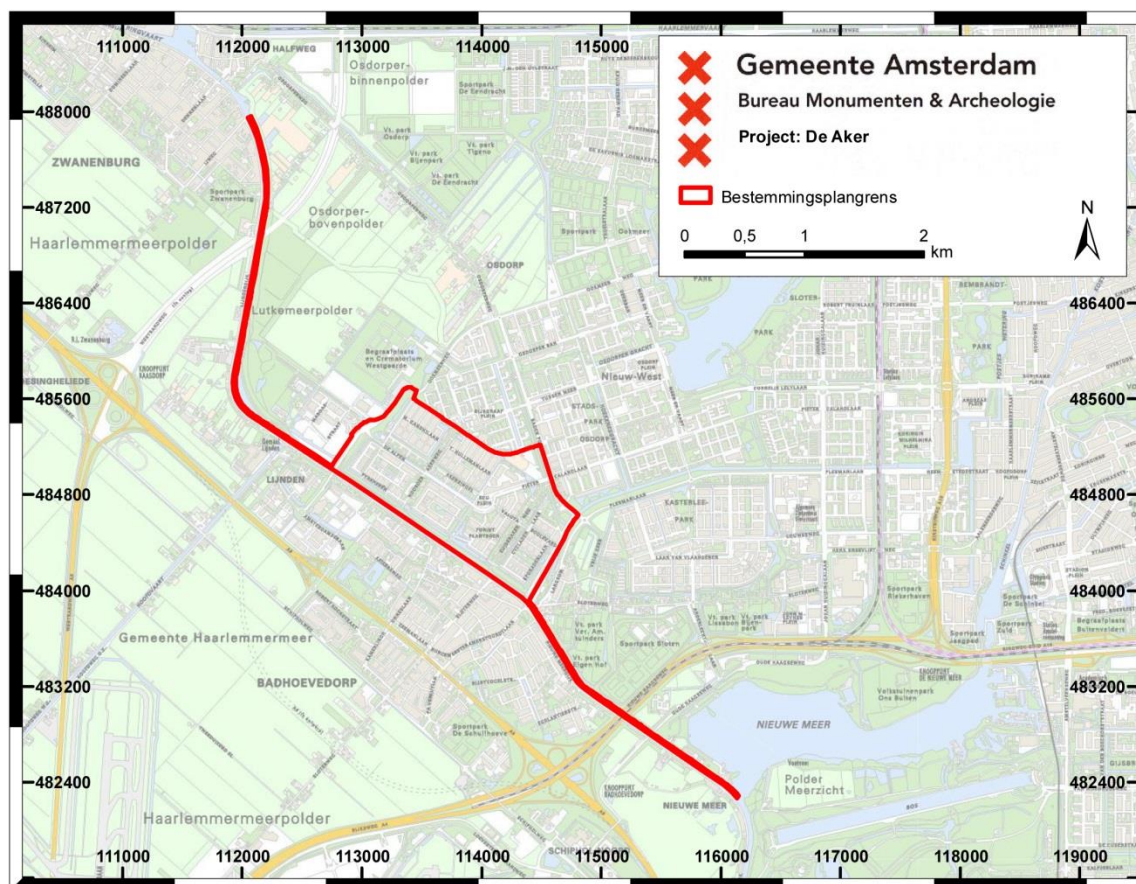
1 Administratieve gegevens plangebied

1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever: Stadsdeel Nieuw-West
Contactpersoon: Dhr. F. van Beek
Adres: Postbus 2003
Postcode / plaats: 1000 CA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Stadsdeel	Nieuw-West
ARCHIS meldingsnr.	64530	ARCHIS afmeldingsnr.	52150

1 Plangebied De Aker

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn over het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of plaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m ÷ NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Direct ten noorden van het IJ, in Waterland, voltrok deze ontwikkeling zich al vanaf de tweede helft van de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

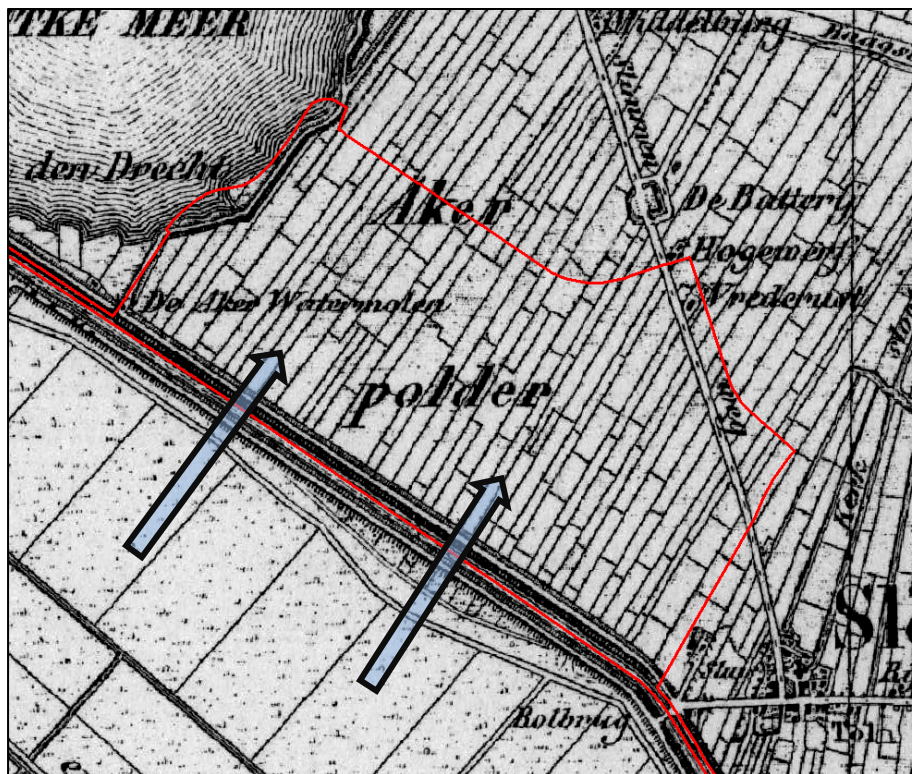
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurthet Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied De Aker wordt begrenst door de Ookmeerweg, Bonhoeffersingel, Baden Powellweg en Slotervaart, en omvat vrijwel het gehele Amsterdamse deel van de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. Historisch gezien maakt het plangebied deel uit van de Middelveldse Akerpolder en voor een klein deel van de Sloter Binnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders. Voor de historisch-topografische analyse van het plangebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Cornelis Koel (1675), Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Publieke Werken (1929).

2 De Topografisch Militaire Kaart (1854) met daarop het plangebied (rood omlind) en de ontginningsrichting (blauwe pijlen)

3.3.1 Ontginningen

Tot de 20ste eeuw behoorde het plangebied tot de ambachtsheerlijkheid Sloten. Oorspronkelijk was dit een veengebied dat vanaf de 11de of 12de eeuw op grote schaal werd ontgonnen en geschikt gemaakt werd voor bewoning en landbouw.⁵ Om vruchtbaar akkerland te creëren, was een diepe ontwatering van het veen nodig. De ontginners bereikten dit door vanuit een voorloper van het Haarlemmermeer op regelmatige afstanden sloten te graven, recht tegen de verhogingen in het landschap op (afb. 2).⁶ Aan de achterzijde van een op deze manier ontgonnen gebied werd vaak een veendijk aangelegd met een sloot die het toestromende water uit nog onontgonnen veenkussens moest opvangen. De Osdorperweg is het restant van een dergelijke achterkade,

Als gevolg van de voortdurende afwatering ging het veen inklinken en oxideren. Hierdoor kwamen de landerijen jaar na jaar lager te liggen en werden deze natter. De ontginners zagen zich dan ook telkens genoodzaakt om vanuit de achterdichtingen nieuw, hoger gelegen veengebied in cultuur te brengen. Rond 1300 was op deze manier vrijwel het gehele veengebied

⁵ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁶ De Bont 2009, 454

getransformeerd in een vlak, laaggelegen weidegebied, dat met een stelsel van dijken en sluizen moest worden beschermd tegen het oprukkende zeewater.⁷

Tijdens de ontginningsperiode was bewoning in hoge mate gekoppeld aan het beschikbare akkerland. Nederzettingen hadden aanvankelijk dan ook een diffuus karakter, in de vorm van wijd over het landschap verspreide woonterpen ('hoevenzwermen'). In een latere fase van de ontginningsperiode groepeerde de bewoning zich echter onder meer langs de achterkaden, die met hun verhoogde ligging de belangrijkste landwegen in het gebied vormden.⁸ Ook de bewoningszone langs de oostzijde van de Osdorperweg die onder meer op de kaart van Visscher staat aangegeven (afb. 4) had waarschijnlijk een laatmiddeleeuwse oorsprong.

3 Het plangebied
op de kaart van
Visscher (ca. 1700)

3.3.2 Poldergebiet

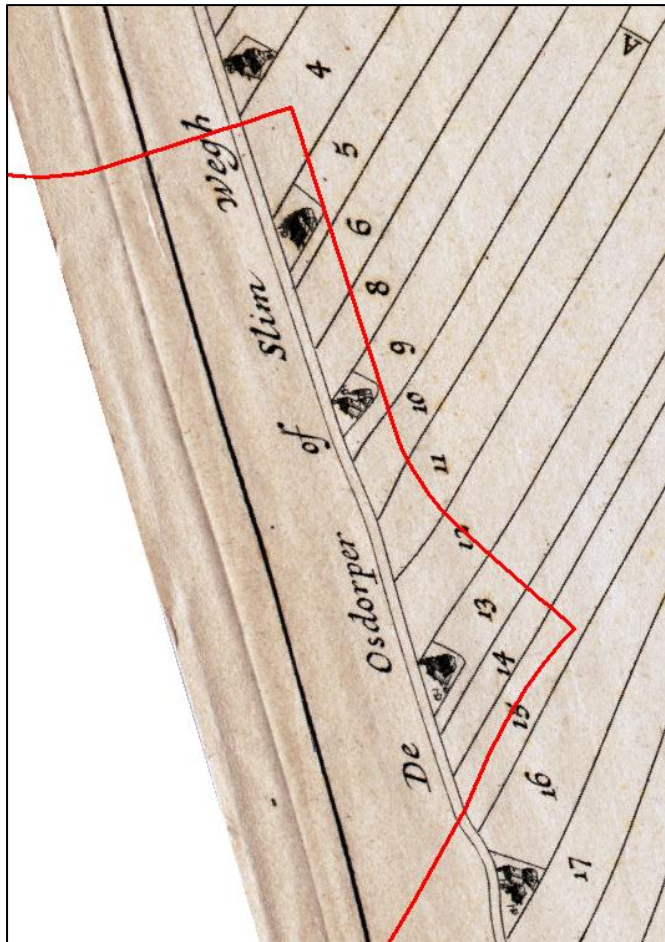
In de 17de eeuw was het maaiveld in het plangebied dermate gedaald (3.3.1) dat de natuurlijke afwatering niet meer soepel verliep. Om toenemende wateroverlast het hoofd te kunnen bieden, verenigden de landeigenaren zich in de Middelveldse Akerpolder en de Sloter Binnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders. Onderling werden de gebieden gescheiden door de Osdorperweg. Beide polders bleven tot 20ste eeuw in gebruik als land- en tuinbouwgebied. Historische kaarten tonen dat de omgeving dunbevolkt was, en dat de bebouwing hoofdzakelijk uit boerderijen en enkele buitens langs de oostkant van de Osdorperweg bestond (afb. 2 t/m. 5).

Vanaf 1876 is de Middelveldse Akerpolder ten behoeve van turfwinning verveend en drooggemalen. Hiervoor werd aan de zuidkant van de polder een grote schepadmol gebouwd, de Akermolen.⁹ Van deze molen is een deel bewaard gebleven dat tegenwoordig in gebruik is als woonhuis. Na de vervening is de Akerpolder herverkaveld (afb. 5). Dit in tegenstelling tot de Sloter Binnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders, waar tot in de 20ste eeuw de middeleeuwse verkaveling behouden bleef. In de Akerpolder werden van noordoost naar zuidwest twee wegen aangelegd, de Noorder- en Zuiderweg.

⁷ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁸ De Bont 2009, 577

⁹ Hoek Ostende 1978, 370

4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Koel, 1675

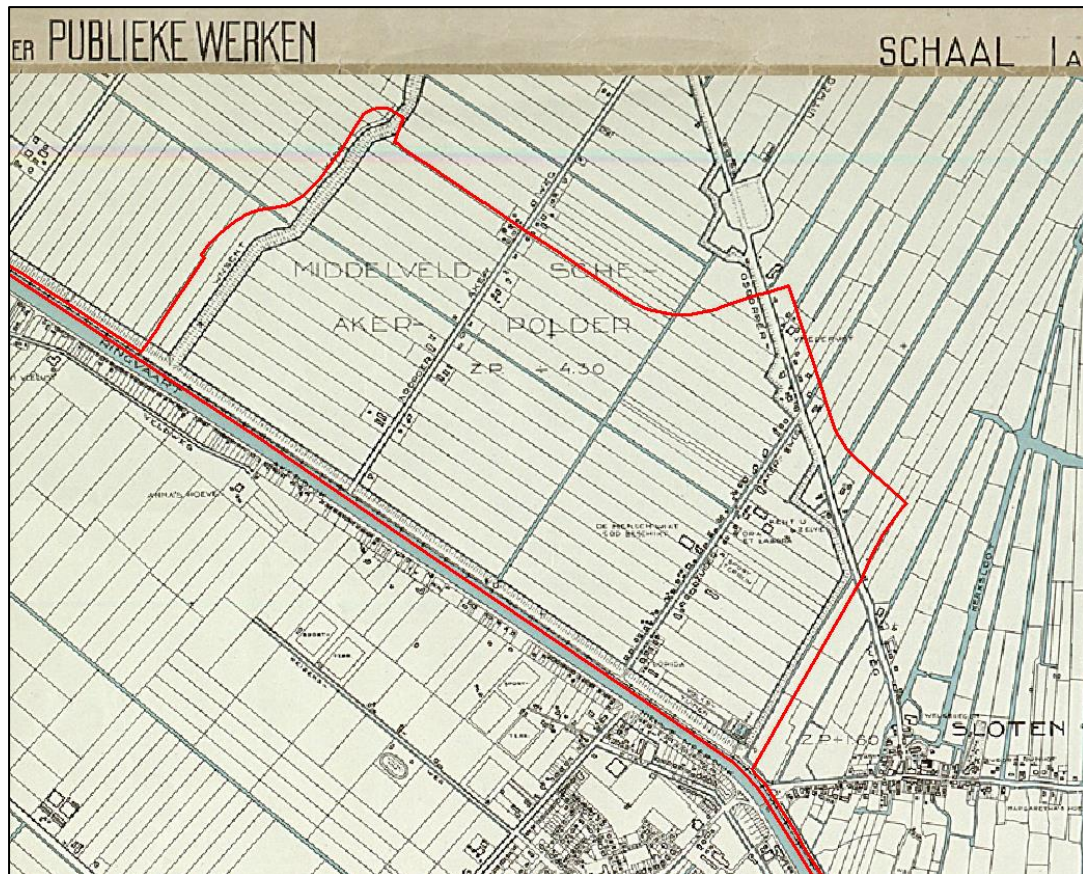
3.3.3 Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder

In 1839 werd begonnen aan de aanleg van een ringvaart om het Haarlemmermeer, dat zich ten zuiden van het plangebied bevond. De vaart, die dwars door de Middelveldse Akerpolder werd gegraven (vgl. afb. 2 en 3), moest het water opvangen dat door drie stoomgemalen uit het meer werd gepompt. In 1852 was de drooglegging van het Haarlemmermeer voltooid. De Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder bleef daarna dienen als afwateringskanaal, maar ook als scheepvaartverbinding tussen Amsterdam, Gouda en Rotterdam.¹⁰

3.3.4 Verstedelijking

In de tweede helft van de 20ste eeuw breidde Amsterdam aan de westkant fors uit met de Westelijke Tuinsteden. Hiertoe werden de polders opgehoogd met een dik zandpakket. Daadwerkelijke bebouwing binnen het plangebied vond plaats in de jaren 1960 en 1980. Verder werd de Slotervaart gekanaliseerd en tot aan de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder doorgetrokken (afb. 6). Tijdens deze stedelijke ontwikkeling is het tracé van de Osdorperweg behouden gebleven.

¹⁰ Stol 1987, 96

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1936)

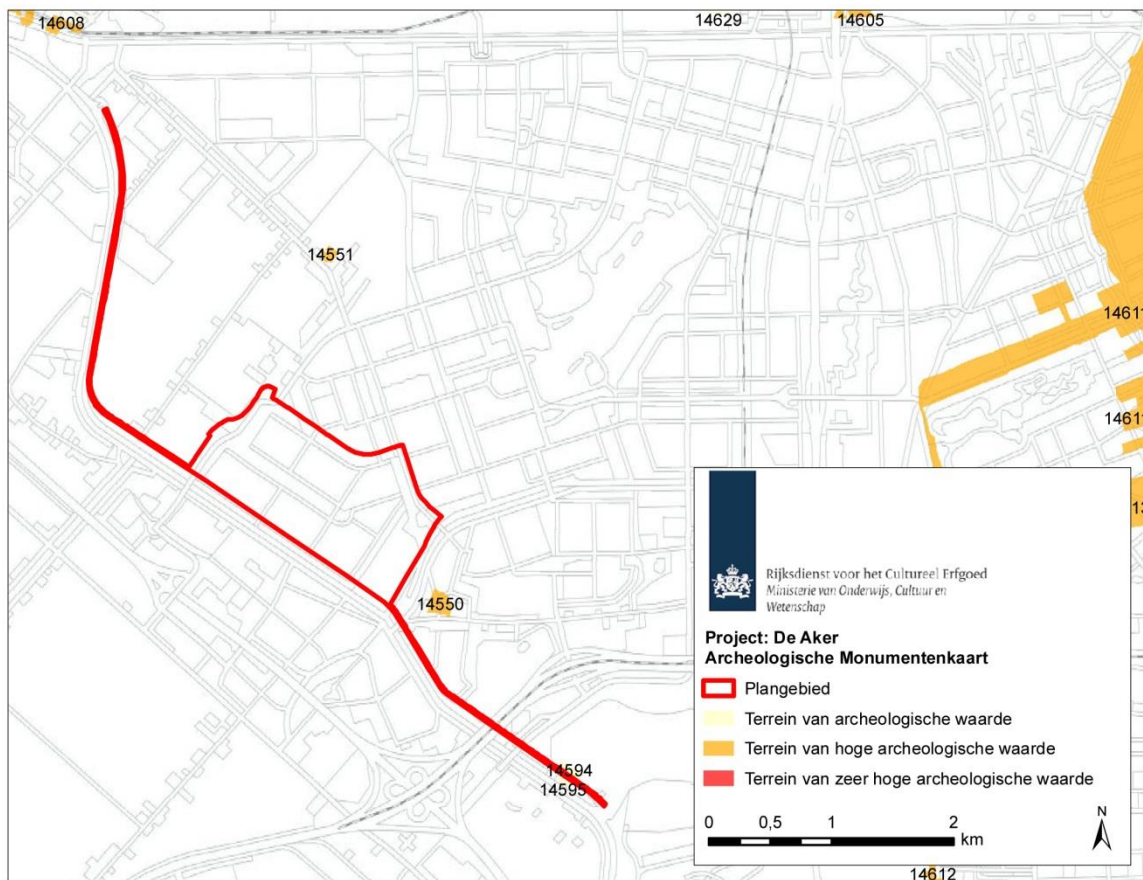

6 Het plangebied op een luchtfoto uit 2009 (PDOK)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie

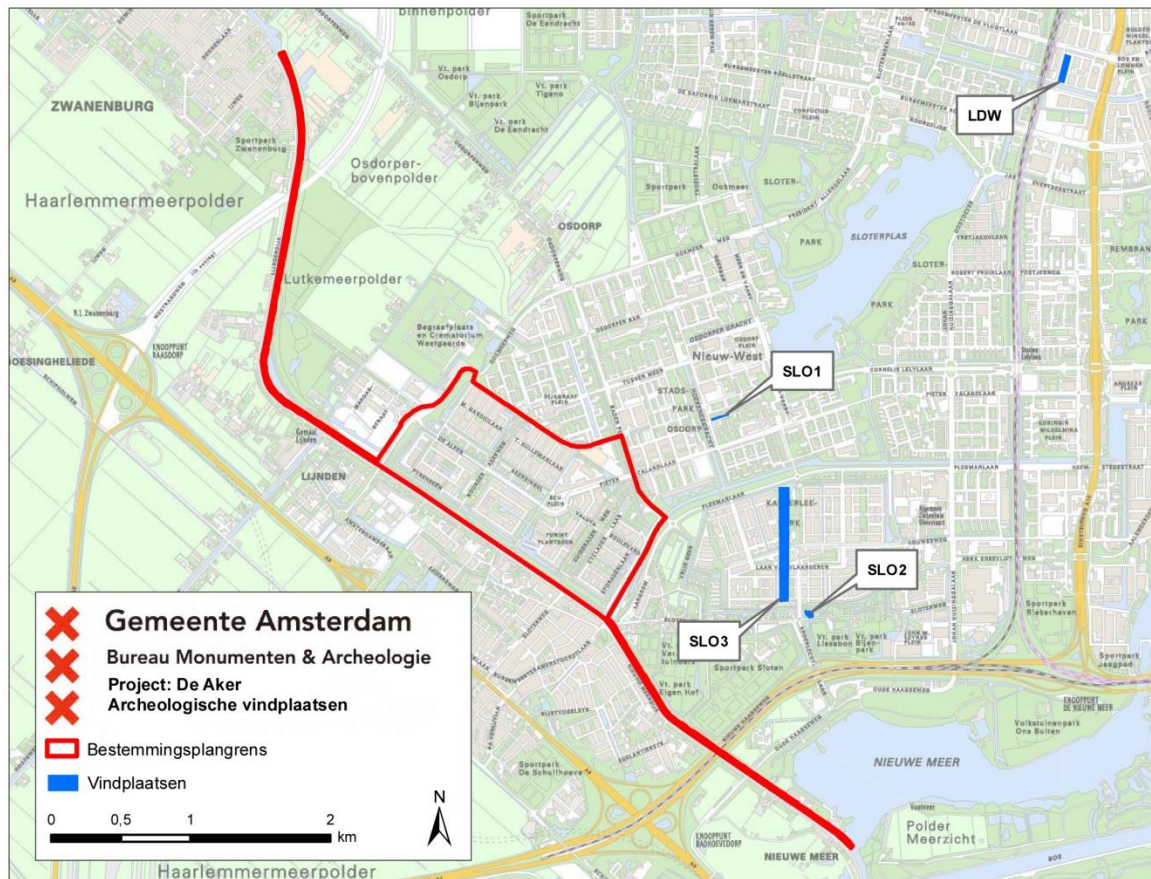
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het gebied vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 7). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk.

7 Het plangebied De Aker (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010).

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel zijn in de voormalige Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders archeologische onderzoeken uitgevoerd (afb. 8). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd vormen een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

8 Het plangebied (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen.

Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (LDW)

In 2009 vond een archeologische begeleiding plaats in de bouwput Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1. De natuurlijke ondergrond bleek hier te bestaan uit rietveen met een enigszins golvend oppervlak dat op gemiddeld NAP - 3,90 m lag. Het veen kon tot ca. NAP - 4,50 m worden gevolgd. Vanaf het veenniveau was het terrein opgehoogd met klei tot ca. NAP - 2 m. Uitgaande van de stratigrafische relatie met de aanwezige bouwsporen is deze ophoging in de 17de eeuw gedateerd. In de jaren 60 van de 20ste eeuw volgde weer een ophoging, nu met ruim 2,5 m zand tot ca. NAP + 0,50 m.

Tot de oudste bebouwingsfase in de 17de eeuw of begin 18de eeuw behoorde een goed geconserveerde rechthoekige structuur van anderhalfstevens muurwerk, gefundeerd op langshout (afb. 9). Het muurwerk was gesloopt tot gemiddeld NAP - 2,60 m. De bouwwijze en inrichting wijzen op een gebruik van het gebouw als schuur of stal. De ondergrond binnen het gebouw bestond uit een afwijkende zandige kleivulling die vermengd was met huishoudelijk aardewerk afval uit de gehele 18de eeuw.

Hoekenespad (SLO1)

In 1984 is door BMA onderzoek gedaan aan het Hoekenespad, op de vermoedelijke locatie van het Oude Kerkhof en het 11de-eeuwse Sloten. Onder het 2 meter dikke zandpakket zijn fragmenten van 11de- en 12de-eeuws aardewerk aangetroffen. Sporen van een kerkhof of van bewoning zijn niet gevonden.¹¹

¹¹ Baart 1985, 340

9 Het rechthoekige gebouw met een waterkelder en uitbouwen aan de linkerkant, gezien richting het oosten.

Sloterweg (SLO2)

In 1986 heeft BMA een opgraving uitgevoerd op de kruising van de Sloterweg met de Anderlechtlaan. Hierbij is een huisterp van kleizoden met daarop delen van een lemen vloer en haard gedocumenteerd. De terp is in het laatste kwart van de 13de eeuw opgeworpen en houdt verband met een uitbreiding of intensivering rond de ontginningsactiviteiten van het dorp Sloten.¹²

Louwesweg (SLO3)

Tijdens een boor- en proefsleuvenonderzoek aan de Louwesweg in 1988 is een laatmiddeleeuwse dijk gedocumenteerd. Er zijn geen huisterpen aangetroffen, wat suggereert dat er geen tussenfasen zijn geweest in de verplaatsing van het oude dorp Sloten naar de huidige locatie.¹³

3.4.3 Bodemopbouw

In de late 19de eeuw is het grootste deel van de Middelveldse Akerpolder uitgeveend. Daarbij is het oorspronkelijke polderpeil (NAP - 1,70) vergraven tot een diepte van NAP - 4,20 m.¹⁴ Eventuele archeologische resten uit de voorgaande periode zijn daarmee verloren gegaan. Tegenwoordig bevindt het maaiveld zich op ca. NAP - 2,50 m, hetgeen erop duidt dat het laat 19de-eeuwse maaiveld is afgedekt door een zandpakket van ca. 1,70 m.

Het maaiveld van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders lag tot in de 20ste eeuw op ca. NAP - 2 m.¹⁵ Uitgaande van de huidige maaiveldhoogte van ca. NAP - 1 m, is

¹² Archief BMA

¹³ Archief BMA

¹⁴ Kaart Publieke Werken 1936

¹⁵ Kaart Publieke Werken 1936

de polder met ongeveer 1 m zand opgehoogd. Mogelijke archeologische resten kunnen daarom vanaf een diepte van 1 m worden verwacht.¹⁶

Sinds de aanleg van de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder is deze gezien het belang voor de scheepvaart op diepte gehouden. In de waterbodem vallen daarom geen archeologische resten te verwachten.¹⁷

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Uitgaande van de bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied De Aker materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis vanaf de 11de tot in de 20ste eeuw. Het gebied met een hoge archeologische verwachting is beperkt tot het gebied ten oosten van de Osdorperweg, waar de bodem tevens het minst is aangetast door recente ontwikkeling. In het overige deel van het plangebied is sprake van een lage tot negatieve verwachting wegens vervening en bouwactiviteiten in de late 20ste eeuw.

¹⁶ Kaart Publieke Werken 1936

¹⁷ In 2012-2013 is de vaart voor het laatst uitgebaggerd tot een diepte van 3,20 á 3,70 m onder waterpeil. Vooronderzoek had toen reeds uitgewezen dat archeologische resten niet te verwachten waren (<http://www.rijnland.net/>)

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied De Aker materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 11de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met zeven zones. Alleen voor zone C geldt een hoge verwachting, wat duidt op een dichte spreiding van archeologische resten, met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten. De overige zones kennen een negatieve verwachting wegens grootschalig grondverzet in de late 19de en/of 20ste eeuw.

A: Middelveldse Akerpolder

Verwachting: laag

In het voormalige veenweide- en tuinbouwgebied kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de ontginningsperiode tot in de 20ste eeuw, zoals sloten en losse vondsten.

B: Uitgeveende Middelveldse Akerpolder

Verwachting: negatief

Door vervening in de laatste 19de eeuw worden hier geen archeologische resten uit de voorgaande periode verwacht. Eventuele sporen van bewoning en landgebruik dateren vanaf de late 19de eeuw en zijn bovendien aangetast door ophoging en bebouwing in de late 20ste eeuw.

C. Sloterbinnen- en Middelveldse gecombineerde polders

Verwachting: laag

In het voormalige veenweide- en tuinbouwgebied kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de ontginningsperiode tot in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Hier is dan ook sprake van een lage verwachting.

D: Osdorperweg

Verwachting: hoog

Sinds de late middeleeuwen fungeert deze veendijk als een waterkering en landweg. Hier zijn archeologische overblijfselen te verwachten in de vorm van ophogingslagen van veen, klei, mest en afval.

E. Bewoningszone langs de Osdorperweg

Verwachting: hoog

In de strook langs de Osdorperweg kunnen bewoningssporen worden verwacht vanaf de ontginningstijd tot en met de 20ste eeuw. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, houten en bakstenen funderingen, water- en beerputten met huishoudelijk afval.

F. Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder

Verwachting: negatief

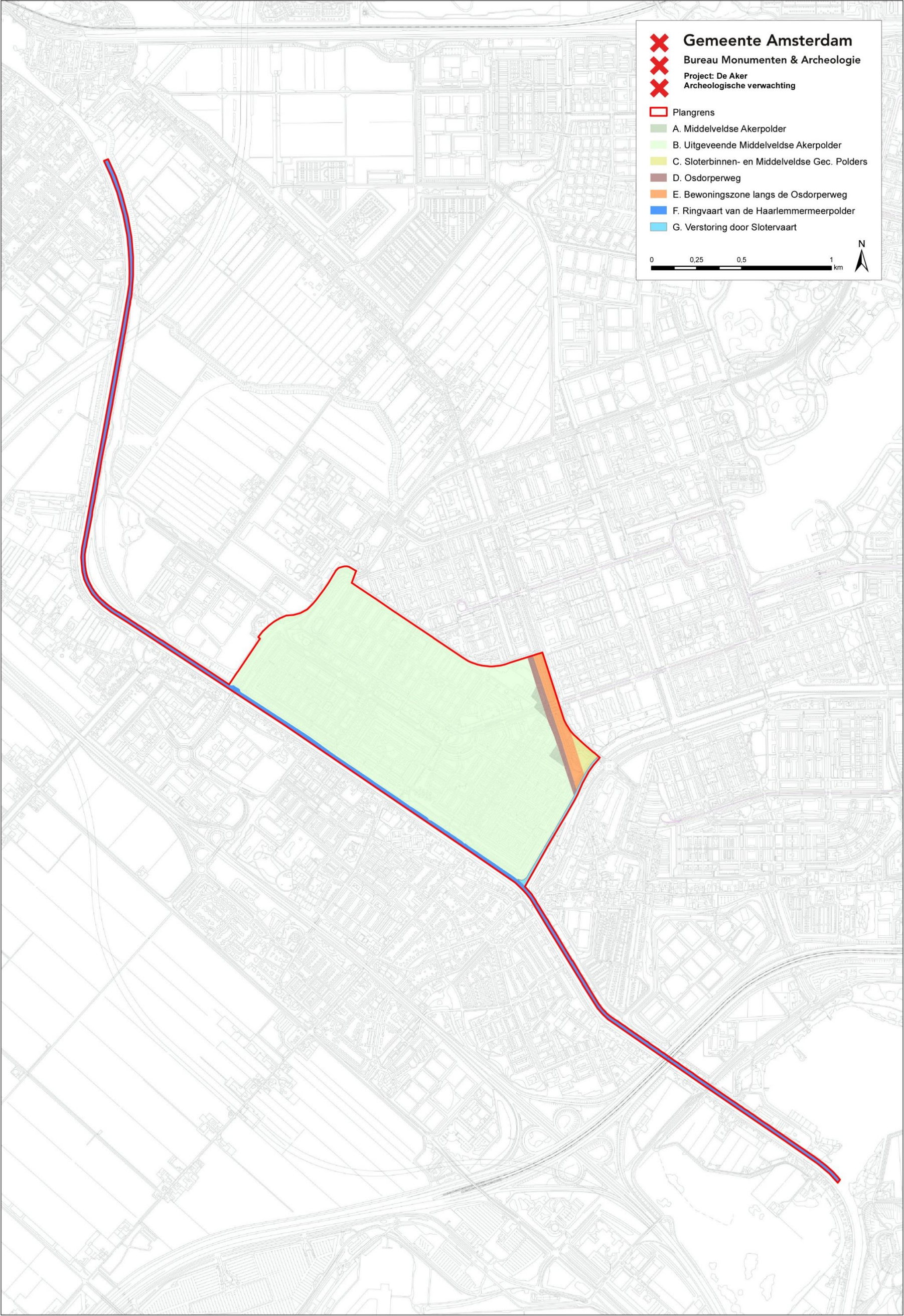
Betreft de vaart die in de jaren 1839-1845 werd aangelegd rond het Haarlemmermeer. Sindsdien is de waterweg wegens het belang voor de scheepvaart op diepte gehouden. Hier worden dan ook geen archeologische resten verwacht.

G. Verstoring door Slotervaart

Verwachting: negatief

Dit deel van de Slotervaart werd in de late 20ste eeuw gegraven en is aangemerkt als recente verstoring. Hier worden geen archeologische resten verwacht.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied De Aker is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop één zone met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 5 (verwachtingszones D en E)

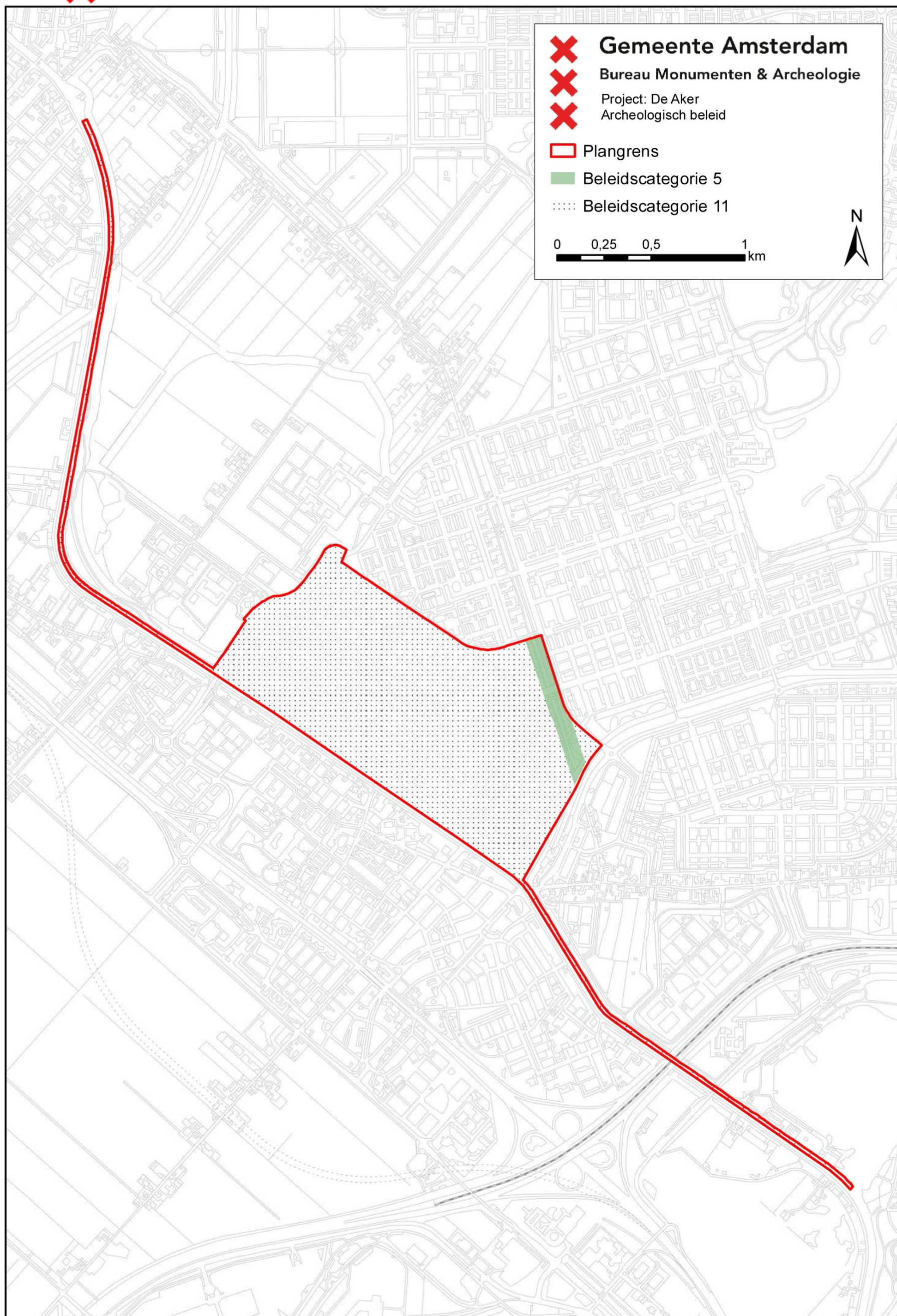
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder dan 1 m onder maaiveld.

Beleidsvariant 11 (verwachtingszones A, B, C, F en G)

Vanwege een lage verwachting of hoge mate van verstoring geldt voor deze zone uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Monumentenwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden sporen en/of vondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, wordt dit aan Bureau Monumenten & Archeologie gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek is uitgevoerd voor het plangebied De Aker en heeft betrekking op de ondergrondse cultuurhistorische waarden.

In het plangebied bestaan twee archeologische beleidszones. Voor de eerste zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 1 m onder maaiveld.

Voor de tweede beleidszone geldt vrijstelling van archeologisch vervolgonderzoek, ongeacht de omvang en diepte van de bodemingreep.

Voor het gehele plangebied geldt wel de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

AHN: Actueel Hoogtebestand Nederland: <http://ahn.geodan.nl/ahn/>

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

Hoogheemraadschap van het Rijnland: <http://www.rijnland.net/>

De Molendatabase: <http://www.molendatabase.nl/>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*. Amsterdam 2005

BMA, *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*, Amsterdam 2010

Baart, J.M., *Nota Archeologisch Monumentenbeleid Gemeente Diemen*, Diemen 1993

Borger, G.J., *Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied*, in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987

Bont, C. de, *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit 2009

Eerden, R. van, *De archeologische reservaten van 'Malta'*, in: *Archeobrief* 12/2 (2008), 13-18.

Gawronski, J., R. Jayasena, *Zeis onder het maaiveld. Archeologische Begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (2009)*, Amsterdam 2010

Provincie Noord-Holland, *Cultuur Verbindt. Cultuurnota 2005-2008 Provincie Noord-Holland*, Haarlem 2004.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

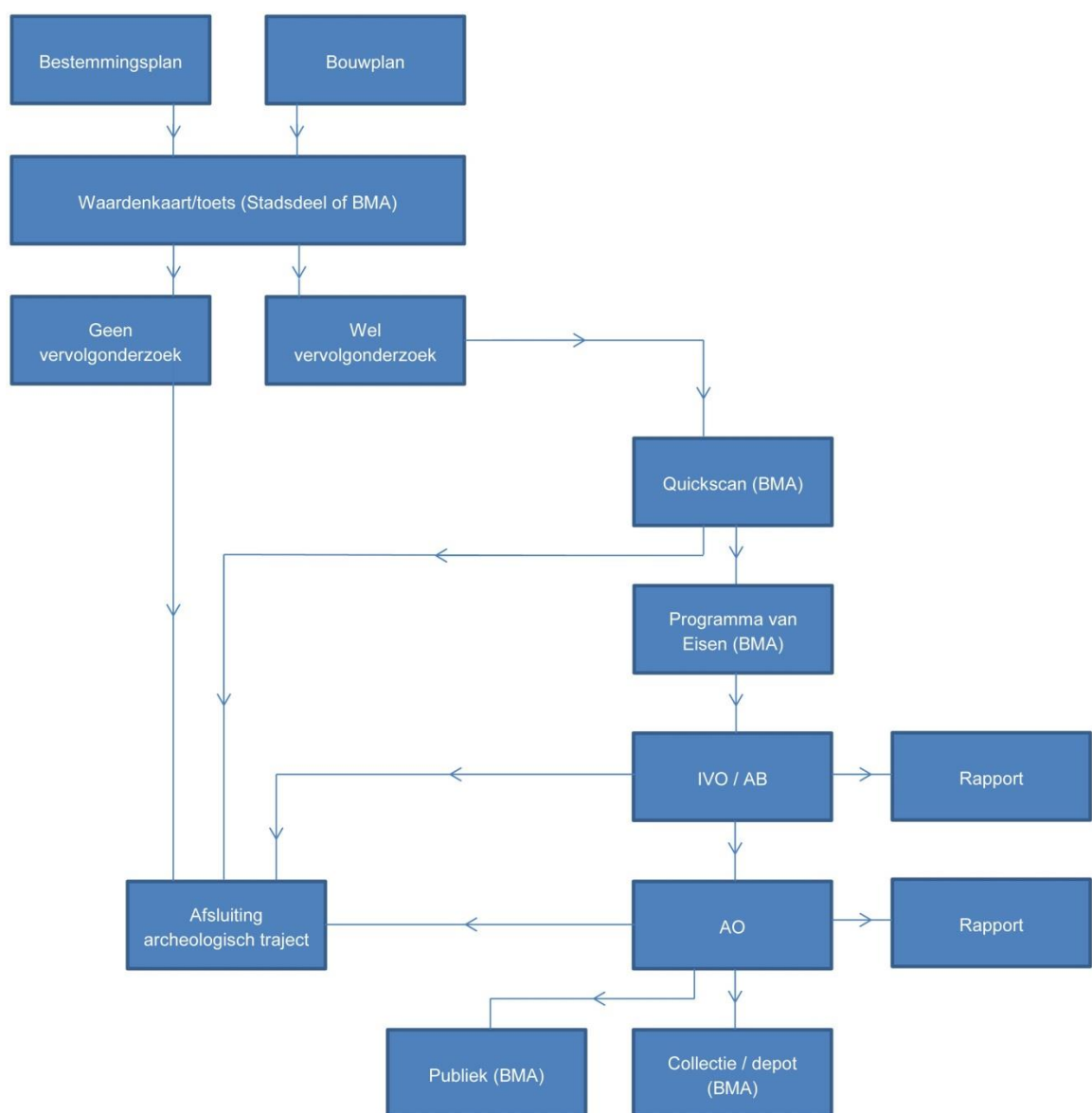
Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeacht het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een bredere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 14-125

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum:	18-12-2014
Status:	1.0
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	T. Terhorst MA
Cartografie:	T. Terhorst MA

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2014
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.